

Tezer Özlü'nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ile Virginia Woolf'un *Orlando* Eserlerinde Yolculuk ve Kadın

Yazarlar

ŐEYMA ECE OLAK^{1*}

Mensubiyet

¹Karşılařtırmalı Edebiyat Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 34755, Türkiye.

*Yazışma yapılacak kişi: seymaece.kanit@std.yeditepe.edu.tr

Preprint

Özet

Bu tezde, Türk ve İngiliz Edebiyatlarında, 20. yüzyılda yaşamış iki kadın yazar olan Tezer Özlü ve Virginia Woolf'un modernizmin etkisinde ortaya çıkardıkları eserleri, akımın ve yaşadıkları dönemlerin onlarda bıraktıkları buhranları ve kendi içsel yolculukları ele alınmış ve feminist kuram çerçevesinde mukayese edilmiştir. Birbirine yapısal ve fikirsel olarak benzeyen *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ve *Orlando*¹ eserleri, yolculuk ve kadın temaları üzerinden, ortak ve farklı yönleriyle incelenecektir. Yazarların kendi hayatlarından, benliklerinden ilham alarak, kendi yolculuklarını dâhil ettikleri eserlerde, tüm ataerkil toplum düzenlerine, eril söylemlere karşı olan mücadelelerinde yetişmiş ve deneyimlemiş oldukları toplum ve kültür etkisi görülür. Edebiyat sahasında feminist dönemde takip edilebilecek öncü iki önemli yazarın, birey olarak toplumda tecrübe ettikleri olumsuz ayrımcılıklar, engel ve baskıların yanında, koşulların da etkisiyle yalnızlaşan insanlardan biri haline gelerek kaçış çabasıyla geçen mücadeleleri araştırılmıştır.

Yaşadıkları psikolojik sıkıntılar, anlaşılamama hisleriyle ve modern dünyada çevreye, kendilerine yabancılaşan bu karakterler, kendilerini arayış yolculuklarını yazarlık serüvenlerini başlatmışlardır. Çalışmanın temel amacı kültürlerarası ekseninde kadın yazar ve karakterlerin farklı coğrafya ve toplumlara rağmen, nasıl benzerlik gösterdiklerini ortaya koymaktır. Bu yazarlar, öz yaşam öykülerinden yararlanarak, benlik anlatılarını kurgusallıkla birleştirmiş, bellekle toplumsal belleğin ilişkisini, zaman ve mekânın etkisini somut anlarla ortaya koymuşlardır.

Kadın ve erkek cinsinin bir aradalığından kaynaklanan bütünleştirici kavramların (androjen/ erdişi) somut ve fantastik örnekleri olarak romanlara bakılması,

Gezgin/ flanöz kadınların keşif arzusu,

Beden ve kimlik meseleleri üzerinden ötekileştirilme,

Delilik izleklerinin ortak kadınlık durumlarına, zamansız ve evrensel yansımaları eserler boyunca odaklanılan konular arasındadır.

Anahtar sözcükler: Feminist edebiyat; flanöz, kadın; *Orlando*; yolculuk; *Yaşamın Ucuna Yolculuk*.

¹ Virginia Woolf'un *Orlando* eseri için İlknur Özdemir'in Kırmızı Kedi Kitabevi'nde 2016 yılında 3. baskısı olan çevirisinden yararlanılmıştır ve alıntılar da bu çeviriden kullanılmıştır.

GİRİŞ

Modernizm etkisinde fakat farklı coğrafyalar, kültür ve gelenekler içinde yazılan iki edebi eser, yazarlarının yaşam öyküleri, kendilerine ve yaratıcılıklarına esin olan anlatı karakterleri bu çalışmanın temel meselesidir. Virginia Woolf'un *Orlando (1928)* ve Tezer Özlü'nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk (1984)* eserleri üzerinden; yazarların öz yaşam öyküleri, edebi kişilikleri, yaşadıkları ortak yüzyıl ve dönem bağlamında, yolculuk teması üzerinden incelenecektir. Anlatılardaki otobiyografik kahramanlar, içsel ve fiziksel yolculukları açısından, kadın ve yolculuk teması ekseninde tartışılacaktır. Toplumsal cinsiyet ve ataerkil sistem içinde söz konusu kavramlar, özellikle kadınları baskı ve tahakküm üzerinden ele alır.

“Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel olarak belirlenen cinsiyet rollerine karşılık gelir. Bu roller kaynaklara erişimimizi, davranış kalıplarımızı, sorumluluklarımızı, paylaşım olanaklarımızı da belirler.” (Saygılıgil, 2016, s.7).

Çalışmada, bu doğrultuda, edebiyatta kadınlara yönelik algıların kültürler arası ortaklıklarına ve süreçlerine dikkat çekmek istenmektedir. Kadın ve yolculuk odağında incelenecek eserlerde ortak konu ve izleklerin farklı zaman dilimlerinde, farklı kültür ve coğrafyalarda anlatılışı, bu sunuluştaki ortaklık ve zıtlıklarının tespiti ve yorumu da amaçlanmıştır. Yazarların hem içsel yolculukları hem de zamansal ve mekansal yolculukları, buna bağlı engelleri, keşifleri, tüm bu süreçleri farklı bakış açıları ve yönleriyle aktaran kesitler olarak düşünülmektedir. Bu doğrultuda kadın ve yolculuk temalarının bir getirisi olan flanöz/ gezgin kavramları da söz konusu temalar ekseninde ele alınacaktır. Kadınların buldukları topluma ve çağlara göre yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ayrıştırma, beden-kimlik meseleleri, varoluşsal problemler, yabancılaşma, yaşam öykülerindeki benzerlikler ve bunların kurgusal düzlemde işleyişlerindeki farklılık ve yakınlıklıklar, karşılaştırmalı bir yöntemle incelenecektir.

Yazarların öz deneyimleri ve gözlemleri vasıtasıyla, keşiflerini nasıl aktardıkları ve bir kadın olarak kendilerine ve topluma yabancılaşmaları, kadın yazar ve karakterlerin benlik noktasındaki farkındalıkları ve takip ettikleri yollar incelenecektir. Yazarların kendi edebiyat kanonlarındaki konumları, hayatları, buna paralel edebi kişilikleri ve eserlerinde kadınlık temsilleri ele alınacaktır. İlâveten, anlatılardaki beden algısı, toplumsal cinsiyet üzerinden ve kurgudaki izdüşümlerle irdelenecektir.

Kamla Bhasin'in ifadesine göre, “Cinsiyet sadece cinsel organa bakılarak ifade edildiği için biyolojik anlamda herkes erkek ya da kadın olarak doğar.” (Bhasin, 2003: 8). Buna göre, henüz doğmuş bir bebek sadece cinsel organına göre erkek - kadın olarak sınıflandırılır. Toplumsal

cinsiyet ise davranış ve rol odaklıdır. Bireyler toplumdaki rollere göre kültürel bağlamda anlam kazanırlar. Bu kavram, insanın doğduğu bedenden yola çıkılarak farklı muamele görmesine, sorgulanmadan kültürel roller verilmesine dayanır. Bu bağlamda kadınlar da kendilerine yüklenen birtakım rolleri uygulamakla yükümlü kabul edilir. Kadınlar, kapasiteleri, gereksinimleri aynı olan iki cinsiyetten kendilerine atfedilen bazı zorunluluklar, kısıtlamalar ya da görevlere tabi kılınır. Bu durum topluma göre değişkenlik gösterir, coğrafya, sosyal ortama göre ise görev ve sorumluluklar atanır, kültürle paralel olarak toplum, kadın ve erkeği bu rollere göre ayırır ve şekillendirir.

Feminizm, kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki ayrımcılığın kaynağını ve temelini, bunun giderilmesi ve çözüm yollarını araştıran ve bu anlamda alternatif fikirleri inceleyen bir akımdır. Feminist eleştiri ise bu inceleme ve ayırımın, edebi alanda eserler üzerinden gerçekleştirilmesini sağlar. Edebiyat ve eserler aracılığıyla kadının maruz kaldığı haksızlık ve eşitsizlikler de dünyaya duyurulur, bulunduğu toplum ve dünyanın birçok yerinde benzer kaygılar ve korkular yaşayan, eril dilin ve geleneğin tahakkümü altında mağduriyetlerini paylaşmaya çalışan kadınlar, bir dönüşüm hareketi başlatmış olurlar. Birbirlerinden haberdar olarak idealize edilen eril dil yerine, kendilerine özgü ve ayrımcılıktan uzak bir dil yaratmaya çabalarlar.

Erkeklerin gözünden anlatılan ve sunulan edebiyat, kadınların da bakış açısından ve dilinden yazılarak eksiklikler ve yanlışlıklar giderilirken yeni bir saha oluşur. Bu saha genişleyerek ve zenginleşerek bütüncül bir atmosfer meydana getirir. Toplumda fikrinsel değişimin yaşanması ve farkındalığın kazandırılması için incelemeler yapan feminist çalışmalar, gündelik hayattaki kadın erkek ilişkilerini, bunların edebiyat eserlerine yansımalarını ve dildeki dönüşüm ile yaşanan farklılıkları irdeler. Sömürü ve cinsiyetçi söylemi sona erdirmeyi hedefleyen feminizmle, biyolojinin kader olduğu reddedilir. Odaklarını siyasal ve sosyal anlamda değiştirerek sürdürse de özünde kadınlar, üzerlerindeki baskıyı ortadan kaldırmak, cinsiyet eşitsizliğini artıran söylemlere son vermek ve cinsler arası aynı fırsatları yakalama imkânı yaratmayı amaçlamışlardır.

Feminist hareketin ilk basamağını eşit haklar için verilen mücadele oluşturur. Bu hareketin önde gelen savunucusu olan ve bir yazar olarak da kadına dönük eleştirinin ilk örneğini veren Mary Wollstonecraft'tır. Wollstonecraft, feminizmin ilk temel kitabı sayılan *Vindication of the Rights of Women* "Kadın Haklarının Savunusu"nda (1792) özellikle aynı dönemde yaşayan erkek düşünürlerin kendilerini kadınlara göre daha yüksek bir konumda görmelerini ve kadınlara

yüklenen bazı sıfatları eleştirmişlerdir. Hassas, itaat eden, eve bağlı olarak nitelendirilen kadınlara karşılık, erkeklerin akıllı ve güçlü olarak düşünülmesi fikrine tepki göstermiştir.

Sorgulayabilen, itaat etmeyen, düşünsel ve ahlaksal açıdan erkekle eşit seviyede olduklarını anlayan kadınlar, dış dünyayla aralarındaki engelin kendileri olduklarını idrak ederler ve itaatkârlıkları yerini kuşkucu bir tavra bırakır. Halen mücadelesi süren ve yüzyıllardır eğitim sayesinde ulaşması gereken bilinç düzeyine varamayan kadınlar, erkeğe bağımlı kaldıkça varlıklarını sadece evlilikle ve diğer cins kalarak sürdürebileceklerini anlarlar. Beğenilme arzusu da önceliklerini değiştirir.

Josephine Donovan ise kadınların kendi tarihlerini öğrenip yeni kuşaklara öğretmedikleri sürece, güçlkle kazanılmış özgürlüklerini yitireceklerini, söz konusu tarihin önemli bir bölümünün ise yüzyıllar boyunca geliştirilen feminist kuram olduğunu ifade eder ve bu kuram bilgisinden mahrum olan kadınların cahil kalacaklarını da ekler. (Donovan, 2020, s.17).

Kadın Edebiyatı kavramı Alman yazar Ulla Hahn tarafından belirtildiği üzere 19. yy'da erkekler tarafından ortaya atılmıştır. (Sert, 1993, s.119). Bu kavramla, erkek egemen kültürün dayattığı ataerkil söylemin azaltılması ve bakış açılarının kırılması, kadınların düşüncelerinin edebiyatta görülebilen bir anlayış haline getirilmesi hedeflenir. Kadınlar, edebiyat dünyasında kendilerini tanıyarak ve tanımlayarak ilerlerken dünyayı anlamak için de kendisini diğerleriyle kıyaslamaya ihtiyaç duyar. Var olan kanona dâhil olma endişesi ile kadınsı söylem yerine erkeksi söyleme yönelen yazarlar, ayrımcılığa dâhil oldukları gerekçesiyle diğer kadın yazarlar tarafından da eleştirilirler.

Mehmet Bakır Şengül'e göre, "Kadınların bir yazı geleneğinden yoksun olması, erkeklerin kayda değer bir kadın yazar olmadığı ve yazarlığın öncesinde erkeklere özgü bir alan olarak kabul edildiği tezini ortaya koymalarına neden olur." (Şengül, 2016: 206). Başka bir yaklaşımda ise kimi kadın yazarlar, kadın edebiyatı gibi ayrımların, cinsiyet temelli ve ayrıştırıcı olduğunu ifade ederler. Ataerkil ifadelerin olumsuz anlamda beslenmemesi için bu etiketlemelerden kaçınırlar çünkü feminizm var olan edebiyata eleştirel yaklaşımlar geliştirir. Ataerkil toplumu sorgulamayan ve kadınların yaşadığı zor şartlara değinmeyen edebiyat anlayışlarına mesafeli yaklaşılır. Bu alanda hâkim pozisyon, kendisini ve çevreyi belirler, dış dünyanın haricinde de kendisine tabi olunmasını bekler.

Feminist Eleştiri hem geçmişten günümüze kadın edebiyatçılara, yazarlara odaklanır hem de kadınların kendilerine ait geliştirdikleri söylemi inceler. Yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiride ise ilgili yaklaşım kadını bir yazar olarak ele alır ve kadının hem sosyal olarak konumunun, yaşantısının hem de psikolojisinin metne yansıtılacağını savunur. Kadına mahsus söyleme yer vermek ve ona dair bilinmeyen, mevcut kanon dışındaki tercihleri incelemek hedeflenir. Sadece biyolojik anlamdaki farklılıktan dolayı değil, toplumların kadına yaklaşımındaki, cinsiyetler arası farklılaşan roller ve beklentilere odaklanılır. Kadınların bakış açılarındaki ve söylemlerindeki farklılıklar, bu sebeple kendileri için oluşturdukları yeni dil ile benimsedikleri değerler, maruz kaldıkları tavır ve ayrımcılık, onları daha tedirgin, mağrur, öfkeli ve tereddütlü yapmıştır.

Dünya üzerinde de kadınların kendi içlerinde erkeklerden ayrı, ortak bir geleneklerinin olabileceği çünkü tarihin farklı dönemlerinde aynı sorunları tecrübe ederek, çok benzer süreçlerden geçtikleri görülür. Maruz kaldıkları baskılar, horgörü ve engellenmeler, sonrasında yaşanan sorgulayış, farkındalık, tepki ve direnme gibi evrelerle benzer tecrübeleri eserlerine yansıtırlar.

Toplumda kadına biçilen rol, görev ve sorumluluklardan, onların talep ve özgürlüklerine kadar her türlü ayrımcılık toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine örnek teşkil eder. Kadının seçtiği mesleklerden, kıyafetlere kadar hatta somut dil ve davranış kalıpları dahi bu ayrımcılıkları yansıtmaktadır. Din, kültür, baskı, ön yargı gibi sebeplerle kadınlara belirlenen mekân ev olmuş ve bu mekân bakılması gereken eş, çocuk gibi öğelerle sınırlandırılmıştır.

Kadınlığın kadın söylemi ile bağlantısını, ona özgü söylemin özelliklerini belirler. Feminist edebiyat eleştirisinde, edebi metinlerdeki kadın karakterler ve bunların kadın yazarlarının psikolojileri kendi tecrübeleriyle sunulur. Böylece okuyucuya alışlagelmişten daha farklı bir okuma deneyimi sunulur. Bu bağlamdaki edebi eserlerde kadının edebiyatın öznesi olmaya başlaması ile gerçek toplumsal hayatın bir parçası olması benzer dönemlere denk gelmiştir. Feminist edebiyat eleştirisi bu denklik ve bağlamları da dikkate alır.

Söz konusu akım kültürün kadını konumlandırmadaki amaç ve yönelimlerini de anlamaya çalışır. Donovan, kültürün maskülen kimliğine ek olarak feminen kimliğinin varlığını ortaya koymayı ve kültürün cinsiyetsizleştirilebilmesini hedeflediğini ifade eder. (Donovan, 2020, s.221). Cinsiyetlere doğuştan değil, sonradan atfedilen değerlerin değiştirilmesi, kadının mağduriyetinin sosyal, siyasi, hukuki anlamda giderilerek özgürleştirilmesi, yaşadığı baskının en az seviyeye indirgenerek uğradığı eşitsizliklerin azaltılması amaçlanır.

Çalışmaya konu olan eserlerinde de odağında bulunan, “Yol”, birçok manada ele alınabileceği gibi, Türk Dil Kurumu’na göre, “Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık; sırat, tarık.” (TDK Türkçe Sözlük 2024). olarak açıklanır. “Yolculuk” kavramı ise temel manasıyla bir yerden gelme ya da gitmeyi tanımlar. Yolculuğa çıkan, yolculuğu sürdüren, buna dâhil olan kişi içinse “yolcu” ifadesi kullanılmıştır.

Etimolojik olarak yolculuk, “Ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde bir yerden bir yere gidiş veya geliş; yol, seyahat, sefer.” ve “bu gidiş gelişte geçen süre” (TDK Türkçe Sözlük, 2024). ile açıklanır. Mecazi anlamda ise “Farklı bir zamana veya mekâna zihinsel olarak gitmek, o dönemi veya zamanı hatırlamak” (TDK Türkçe Sözlük, 2024). olarak açıklanmıştır. Hayatın karşılığı olan, dünyada geçirilen süre olan ömür yerine de yol kelimesi kullanılarak, oluşturan yol metaforu, sabit olanı işaret eder. Yolculuk, durma, bekleme eylemlerinin aksine aktif bir eylemdir. Eylem öncelikle tercihi ve ardından da eylemi gerektirir.

Maddi ve manevi olarak farklı perspektiflerle de yorumlanmaya açık olan bu kavram, bir amacı barındırabileceği gibi bir umut ya da başlangıç, yeniden doğuşla da ifade edilebilir. Yolda kendini bulan, ilerledikçe olgunlaşan yola anlam katan yolcudur. O, kendini süreçle yetiştiren geliştiren, yola devam edendir. Bu süreç, sınavı, kavuşmayı, nihayete ermeyi de çağırır.

BULGULAR

2.dalga feminizmden sonra, eşitliğin de ötesine geçen ve cinsiyet rollerini sorgulayan kadın edebiyatı, kadına dönük ve özgün bir dil oluşturmaya başlamıştır. Feminist edebiyatın şekillenmeye başladığı bu dönemde edebiyat, feminist kuram için bir araç görevi üstlenmiştir. Kadın karakterleri detaylı biçimde işleyen ve öne çıkaran eserlerde kadın yazarlar, kendilerinin de tecrübe ettikleri durumlara başkaldırarak ve sorgulayarak meseleleri ele almışlardır. 2. ve 3. dalgalar ile gerek işlenen konular gerek dünyaya bakış olarak yeni bir söylem oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Kadın yazarlar arasında, tema, olay örgüsü, karakterler bakımından ortak özellikler saptanabilir.

Bu akımın temsilcileri, unutulmuş kadın metinlerini ortaya çıkararak ve bilinenlerin yeniden yayınlanmasına girişerek işe başlamış, yazan kadınların ortak temalarını, sözcük dizilişlerini ve olay örgülerini çözümlenmişlerdir. Kadın haklarını toplum nezdinde kabul ettirmek ve söz konusu hakları genişletip, korumak amacıyla başlayan kadın hareketi, edebiyata da sirayet etmiştir.

Toplumlardaki ataerkil düzenlerin yeniden yapılandırılması, inşa edilmesi için kendilerine erkekler tarafından belirlenmiş olan cinsiyet rollerine, dayatılan biçimlere ve ket vurulan özgürlüklere karşı tepki göstermişlerdir. Bu anlamda cinsiyetlere ayrılan sıfatlar, onlarla özdeştirilen görev ve tanımlar da yine genelleyici ve müdahalecidir. Eril edebiyat özellikle kadın bedenine yönelik kıstasları, beklentileri, makbul olanı belirleme hakkının erkeklerde olduğunu yarattığı yüzeysel ve ideal kadın imajlarıyla ortaya koymuştur. Kadınların gerçekliğe uygun olmayan bu ideal kalıplara uyma çabasının getirdiği baskı ve kısıtlanmışlık duygusu içinde kaldığı gözlemlenir. Cinsler arası ayrımcılıkların kaynağı incelendikten sonra kadınların daraltılmış tanım ve beklentilerin, ikiliklerin ötesinde olduğu savunulur. Kadınlar birbirinden farklı karakterlere, ruh hallerine sahip olduğundan bu farklılıklar mesele edilir.

Feminist araştırmaların amacının da hem cinsiyet rollerindeki eşitsizliğe dikkat çekmek ve bunu açığa çıkarmak hem de ayrımcılıklardan, ayrıştıran dilden arındırılmak olduğu ifade edilebilir. Toplumsal kimliği belirleyen eril söylem, dili güçlü bir araç olarak elinde tutarken çoğulcu yaklaşım ile kadına yönelik ayrıştırmacı ve buyurgan, üstten bakan bir tutum seyreder. Judith Butler, “Tahakkümün içinde gerçekteği dil, toplumsalı yoğuran eylemiyle ikinci sınıf, yapay bir ontoloji, bir fark, eşitsizlik ve dolayısıyla hiyerarşı yanılması yaratır. Ardından bu yanılma toplumsal gerçekliğe *dönüşür*.” (Butler, 2018: 200). ifadesiyle, kullanılan dilin ve üslubun, bakış açısı ve yaklaşımı aktaran araç olarak, olumsuz yansımalarda bulunabileceğinin, ayrıştırmacı dilin, ötekileştirici bir sunuma sebebiyet vereceğinin altı çizer.

Türk edebiyatında yukarıda sözü edilen süreçler daha geç başlamıştır. Batı’daki 2. dalganın Türk edebiyatında 1. dalgaya denk düştüğü söylenilebilir. 1960-80 döneminde ele alabileceğimiz Tezer Özlü, kadının sorgulayışının arttığı, bireyselliğın yükseldiği bir dönemde birçok eser kaleme almış, eserlerinde de kadına, kadının bireysel ve toplumsal yaşamına, feminist düşünceye yer vermiştir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* gibi eserlerinde kendi yaşantısından hareketle ele aldığı devrin meselelerini, kültürel açmazlarını, atmosferini, kadınların mücadelesini görmek mümkündür. Söz konusu mücadele aynı yıllarda dünyanın farklı yerlerinde de görülür. Her bir yeni dalganın tezahürü kendisinden evvel yaşanan zorlukların birikimi, dışavurumdur. Her ikisi de 2. dalga feminist yazarlar olan Özlü ve Woolf arasındaki 20 yıllık gecikmeyi, Türkiye’deki mevcut siyasi, sosyal ortamlarla açıklamak mümkündür. Ortak bir şekilde, ayrıksı ve sorgulayan tutumları ile dikkat çeken yazarlar, yaşadıkları mücadelelerdeki benzer zorlukları ve süreçleri, farklı kültürler üzerinden ve fakat paralel güçlüklerden geçerek kaleme almışlardır.

Her iki yazarda da kurguladıkları başkarakterlerin geçtiği yollar, dönüşümler, aşamalar ve buldukları kişi olabilme cesaretlerini içeren süreçler ortaktır. Yazarlar ruhsal, düşünsel ve fiziksel olarak bu süreçleri aktarmışlardır. Söz konusu karakterlerin günlük yaşantıları, korku ve hayalleri, idealleri ve kuşkuları, davranışları ve tepkileri detaylı olarak betimlenir. Odak konumdaki kadın karakter, metinlerin merkezine yerleşir.

Türkiye’de doğup yetişen Özlü, kültüre ve topluma aidiyetini kaybeder ve yabancılaşır. Uyumlu hissetmediği toplumda kendini bulmaya çalıştığında ise benliğini bastırıldığını fark eder. Benzer biçimde, Woolf’un yaşadığı Viktorya Dönemi (1837-1901) ve bu döneme özgü anlayışların farkında olan ve eleştirilerde bulunan Özlü için Hilmi Yavuz şu ifadeleri kullanır: “... benim tanıdığım ilk kadın başkaldırıdır. Türkiye’de daha feminizmin sözü bile edilmezken ve bir Viktorya ahlâkının neredeyse okur-yazarları bile kuşattığı 1950’li yılların sonunda, kadını cinselliğiyle tanımlayan bir çevreye başkaldırıp üstüne giden odur...” (Yavuz, 2015, s. 26).

Tezer Özlü, ilke olarak kadın ve erkeğin, insan ve toplum nezdinde aynı temel haklara ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini düşünür. Zihinsel ya da doğuştan bir cinsin bir diğerine üstünlüğünün olmadığını, diğeri üzerinde hak iddia edemeyeceğini, cinslerin aynı sorumluluk ve koşullara sahip olması gerektiğini savunan feminizm düşüncesini ve bütünleştirici bir tavır esas alır. Toplumun oluşturduğu kalıpların, “alışılmışın” dışında hareket eden, evdeki melek ya da deli, canavar olarak tanımlanan arasında bölünen kadının iki kutuplu benliği ifade edilir. Feminist kuramlarda Mediha Göbenli’nin de işaret ettiği gibi kadının edebiyat tarihinden dışlanarak, patriyarkal bir yapı tarafından yönetildiği görülür. Erkeklerin yarattığı ideal kadının “melek”, ideal olmayan kadının ise “cadı, kötü, deli” olarak ötekileştirildiği, baskılandığı ve edebiyatta da bir kadın imgesi yaratıldığına şahit olunur. Bu yorum da Gubar ve Gilbert’in kadınların melek ve canavar olarak oxymoron (çift kutuplu zıtlık) üzerinden basmakalıp ifadelerle sınırlandırıldıkları ve fiziksel ve ruhsal olarak kadınların mağdur edildiği, hasta yapıldığı teziyle desteklenir.

Yolcu kavramının, seyyah, göçmen, muhacir, mülteci, turist ile farkları; yolculuğun ise seyahat, göç ve sürgün kavramlarından farkı net bir şekilde çizilmelidir. Bu yolculuklar kaçış ya da keşif sebebiyle olabileceği gibi yola çıkmak bilinçle, yolcunun kendi seçimiyle gerçekleşebilir veya mecburiyetten de doğabilir. Zorunlu yer değiştirme, göçe tabi tutulma ve savaş başta olmak üzere bir ülkeye geçici olarak sığınma gibi farklı anlamlara gelen ve göçmen, mübadil,

mülteci kavramları ile çeşitli tanımlar oluşmuştur. Bunun gibi yolcu, seyyah ve turist kavramları da bu bağlamda farklıdır. Bir sığınma ve yerleşmeyi imlemeden, sınırlayıcı ya da baskılayıcı olmaktan uzak olan bu kavramlar nötr anlamlar taşırlar. Bu bağlamda da seyyahların, yolculuk halini hayat felsefesi haline getirdiklerini ve hayatlarının geneline entegre ettiklerini, bu keşif halini yaşam biçimi haline getirdikleri görülür. Eski çağlardan ve ilk edebiyat eserlerinden beri de “yolculuk” her zaman önem arz eden, metaforlarla zenginleşen bir temadır.

Yola çıkmaya istekli, rotası belli yolculuğu içselleştirebilen birçok sanatçı, edebiyatçı da yolcu ve göçebe gibi ifadelerle tanımlanır. Bu göçebelik hali yer yer köksüzlük, yurtsuzlukla da ilişkilendirilebilir. Bir bakıma da yazar bedenini ev edinir, düşlerini ve sanatını ise yurdu olarak beller. Söz konusu bireyin süreci iç sürgünle de açıklanabilir. Bu hususu Cemile Sümeyra;

“Seyyah, seyahati eyleminin temel amacı olarak görmektedir ve âdeta seyahati en anlamlı bir iş edinmiştir. Bu nedenle her yolculuk yapanın, her geziye çıkanın *seyyah* olarak görülmesi mümkün değildir. Seyyahın, seyahati amaç edinmesi, seyahati bir yaşam biçimi olarak kabul etmesi önemli bir ayrımdır.” şeklinde açıklar. (Sümeyra, 2017, s.34).

Bu amacı yazar, kendini özgür kılmak için attığı adımlarla gerçekleştirir. Yürümek, yolculuk etmek, zihinsel ve bedensel bir uğraştır. Yola çıkmanın verdiği özgürlük hissi, yolda kalma eylemini bir yere varma gayesi içinde olmaksızın da sürdürmeye yetebilir.

Hüseyin Köse ise, “... gezgin figürü, yüzyıllar boyu seyyah, serüvenci, şair, hacı, tacir, turist, bohem, serseri, göçebe, aylak vb kılıklara bürünerek günümüze dek gelmiş olan ve bir yönüyle, yeni düşünce biçimi ve alışkanlıklarının, farklı davranışsal eğilimlerin toplumsal düzlemde yayılıp gelişimine öncülük etmiş keşfedici devinimin, kültürel ve toplumsal karşılaşmaların gözlemci tanığıdır.” (Köse, 2012, s. 137). diyerek yolculuğun keşif yönüne vurgu yapmıştır.

Uzaklara duyulan özlemi, gizemlere karşı duyulan merakı barındıran bilgi ve kültür göstergesi olarak görülen yolculukların amaçları zamanla değişkenlik göstermiştir. Kendini ölümsüzleştirme, ölümden kurtulma ve dünyanın sonunu keşfetme gibi merak ve bilgi arayışı içeren tavırla birlikte eserin oluşma sebepleri de dönüşüme uğramıştır. Burada önemli olan yolculuğun bir başlangıcı ve sonunun da bulunmamasıdır. Merak unsurunu güdüleyen, sürdürmeye olanak sağlayan ve bunu teşvik eden de yine öğrenme ve keşfetme ihtiyacıdır. Yolculuklar, destanlardan bu yana oldukça temel ve popüler bir konu olmuştur.

Edebiyat, başlangıcından itibaren merkeze insanı almış ve yolculuğu daima içinde barındırmıştır. Karşılaştırmalı Edebiyat biliminin de başlamasının temelinde dil ve edebiyat

bilimcilerinin kültürlerinin dışına yaptığı yolculuklar bulunur. Disiplinin “ulusüstüçülük” ilkesini destekleyen, kökü dışarıda olarak düşünölebilecek bu disiplinin kurucuları “göçmen” lerdir. Farklı disiplinlere, bakış açısı ve kültürlere yer verilerek içeriği besleyen ise bu açık görüşlölük ve evrenselliğe hizmet fikridir. Goethe'nin Dünya Edebiyatı kavramını kullanımı, köken önemsemeksizin kucaklayıcı tavrı, tüm edebiyatlara bütünleyici yaklaşımına dayanır.

TARTIŞMA

Edebiyatta, insanın yalnızlığı ve bu yalnızlığa çare olan yolculuk imgesinin kişiyi kimsesizlikten kurtarması ve böylece kendisiyle yüzleşmesi sıkça işlenen temalardandır. Kişi karşılaştığı yabancılıklarda bir tür aşinalık hisseder. Bu çalışmada söz konusu bağlamlarda incelenen her iki yazarın da kendi yaşamlarına dair beslendiği kaynaklar, bu aşinalığı okura da hissettirir. Diğer kültürlerin izini sürmenin yanı sıra yabancı olandan yola çıkarak kendini tanıma, yeryüzünde kendilerini konumlandırma amacı da güdölür. Ortak paydada ise yol ve yolculuk kavramları sayesinde bireylerin kendini keşfedebilmesi, kendileriyle olan ilişkilerini değerlendirmeleri için bir imkân oluşur.

Yol aynı olsa dahi yolcu, bağlam ve zamana dair koşullar farklı olabileceğinden, yolculuk tamamen aynı olamaz. Yola çıkma, ötelere gitme isteği ve keşfetme tutkusu birçok edebiyatçının işlediği, yansıttığı konulardan biridir. Yaşanan gerçeklikten uzaklaşma, kaçma isteğiyle yazarlar, bağlarından onu sınırlayan koşullardan ve tanımlardan sıyrılıp, adeta yaşam içinde başka bir yaşam alternatifi ararlar. Farklı ülkelere, doğalara, insanlara şahit olup, yavaşlayarak hayatı izler gibi takip ederler. Deneyim, sabit olan yol üzerinden değil, yolcu ve onun bakış açısıyla, gözlem gücü sayesinde şekillenir.

Yazarken kendine aşına hale gelen ve yazdıkça yine kendi isteklerini, arzularını baskılayan insan gerçek dünyayla kendi arasına bir duvar örmeye başlar. İnsan ise içine sıkışmış olduğu dünyadan içsel yolculuklar ve seyahatler ile kaçabilir. Gerçekle kurmaca arasında savrulurak kaybettikleri benliklerinin izini sürerler. Pavese'nin, “Hayatın saldırılarına karşı bir savunmadır edebiyat.” (Pavese, 2022, s.166) ifadesinden de görölebileceği gibi yazar, edebiyata kaçış yolculuğunu hayatın gerçeklerden de uzaklaşmak için yapar. Yüzyıllar boyunca da yola, yolculuğa verilen anlamlar değişir, bu kavramın gösterdiği dönüşüm böylece edebiyat eserlerinde de takip edilebilir.

Birbirleriyle zıtlıkları ve paralellikleri ile incelenebilecek zaman/yolculuk temaları, benzer koşullardan geçerek aynı yüzyılda farklı ülke ve kültürlerde kaleme alınmıştır. Bu kurgusal

metinlerde hem kendilerini ifade etmek hem de yarattıkları kahramanları, içinde buldukları durumdan uzaklaştırmak için yazarlar, bu temi tercih etmişlerdir.

Kimlik meselesi aitlik, bir yer ya da coğrafyaya konumlanma, geçmiş ve anı birikimiyle ele alınır. Ait ve dâhil olunan mekân ise kimliğin izlerinin bulunduğu ve mekânın da şekillendirdiği kültürler ve bireysel kimlikler olarak toplumsal belleği de etkiler. Değişimlere uyum sağlamak noktasında diğer insanlara yetişmeye çalışırken, birey kendini kaybetmeye başlar. Kimlik kaybına uğramamak için, kendine yaklaşacağı, tanıyacağı menziller aramaya başlar.

Modernizmle birlikte toplumdaki konumuna bağlı olarak kendini tanımlayan birey, inanç, varlık, özgürlük ve aidiyet hakkında sorgulamalara başlamış, sonunda bazen hayal kırıklıklarına uğramıştır. Arada kalmışlık hissi de bireyi yolculuklara sevk eder ve bireyin istekleri ve toplumun beklentileri arasındaki gerilim eserler boyunca verilir. Modernist edebiyat günümüzde de bu savaşı farklı boyutlarda sürdürmeye devam eder. Birey hala bir parçası kabul edilebilecek olan eski benliğine geri dönmeme çabası içinde kendi esaretinden kurtulmaya çabalamaktadır. Bu mücadele önemlidir, çünkü birey kaderini tayin etme ve yönlendirme yetisini kendinde bulur ve mücadele eder, edilgenlikten etkin konumuna geçer ve otoritelerden, basmakalıplıktan, kurallardan kendini kurtarır. Bu özgürleşme “yolculuğunda” bağımsızlaşır ve kendini tanır, kendine ulaşır.

Bu yolculukların planlı olduğu, fakat hayatın içindeki tesadüflerle, gelişerek ilerlediği, birbirine bağlanıp keşiştiği ifade edilebilir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta yazar, kendisini yola çıkaran ve ilk adımı attırmanın sözcükler olduğunu ifade eder ve bu yolculuğa sözcüklerin ardından çıktığını açıklar: “*Beni yola çıkaran, sözcüklerin ardına düşüren sayısız satırları, sayısız aşkları, sayısız ihtirasları, sayısız acıları, sayısız avuntusuzluğu, sayısız ölüm ve intiharları, sınırsız sınırsızlığı dünya edebiyatının.*” (s.80).

Mustafa Kurt ise *Anlama Arzusu* 'nda, Tezer Özlü'nün romanları bireyin kendi hayatını kendi seçimleriyle -bu seçim intihar bile olsa- kurmasının, kendi olma yolculuğunun en önemli aşaması saydığını ifade eder.

Eserlerde, sıkıntı, yabancılaşma, bunalım, kent ve birey ilişkisi en çok rastlanılan temalar olmakla birlikte, bu temalar birçok kavramla, yalnızlık, huzursuzluk ve aidiyetsizlik hisleriyle derinleşir. Bu durum da onları, hissettikleri boşlukları doldurmak için dışa yönelmeye, arayışa çıkmaya sevk eder. Yazarlar, dış dünyayı görerek, etkileşime girdiği çevreye göre kendilerini konumlandırırlar. Kendi yazgılarını belirleyebilmek için, esir edildikleri hayatlarda, özgür

iradeleriyle, kendilerini tekrar şekillendirirler. Bu, somut bir arayış olmanın yanında protagonistin kendi geçmişiyle hesaplaşma, onu sorgulama süreci haline de gelir. Öznenin esas amacının, yolculuğa çıkış motivasyonunun kendini tanımak, bilinmeyen dehlizlerini keşfetmek ve kendine varmak olduğu görülür. Onu yola çıkmaya iten, yolda kalmasını sağlayan, yazar olmasını ve hayatını bu doğrultuda ilerletmesine sebep olan sığındığı ve özgürleştiği yazılarıdır. Bazen yolcu, inzivaya çekilip kendini keşfetmek ister. Geçmiş veya gelecekle yüzleşmekten kaçmayı tercih edebilir. Kendini yenilemek, iyileştirmek ve arınmak için de yalnız kalabilir.

“Yabancıyı olmadığım bir tek olgu var. O da kendi varoluşum. Belki tek mutluluğum bu. Tek bağlantım. Kendimi kavrayamazsam, tüm varoluşum yitmiş demektir”. (Özlu, 2016, s.60). ifadesiyle yazar, özüne dönüşünün sebebini açıkladığı gibi önemli bulduğu şeyin kendi farkındalığı ve var oluşu olduğuna dikkat çeker.

Kişi kendi içinde ve hayatında zamanla değişim yaşarken, toplumsal kimlik de belli bir standartla şekillenir, sabit koşullar ve gelenekle de kısıtlandırılmaz. Modern edebiyatla da kesin zaferlerin aksine muğlaklıklar ve sonuçsuzluk duygusu okuyucuya aktarılır. Yol ve yolculuk, kahramanların arınmasını da metaforik olarak sağlarken modern çağlarda bu kutsiyet yerini ruhsal anlamlandırma ve arayışa, sorgulama çabalarına bırakır. *Orlando*'da fiziksel betimlemelerin bulunduğu, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta ise daha çok psikolojik betimlemelerin ve buna dair ayrıntıların ağır bastığı görülür. Bu kısır döngüde her şey yazarın, bireyin hayata baktığı ve yargıladığı noktada, kendi benliğini merkez alarak ilerler. Söz konusu dışavurumlar bazen bir haykırış niteliği taşır. Aklın sınırlarında gezinen, depresif ruh halleriyle kendini anlatmaya, yaratıcı bakış açılarıyla yeniden keşfe yönelirler. Yazarlar, yazdıkça ifade ettikleri için tatmin olurlar bu sayede de edebiyatla duygularını sağaltırlar.

Geleneksel roman sınıflandırmasından ve klasik bir kurguya sahip metinlerden ziyade, anlatı türünde kabul edilen eserler, otobiyografik öğeler bulundurur. Bu anlamda otobiyografi türünde de gerçekliğin teyidinin sadece kişi tarafından yapılabilmesiyle, dış dünyanın ve olayların nasıl deneyimlendiğinin aktarılmasıyla kurgusallık yönü de beslenir. Kendisini merkeze alan, çevresine duyarlı gözlemlerini sürdüren modern bir yazarın ötekini tanımlayışında dahi yanılacağı bilinir.

Tezer Özlu, diğer modern yazarlar gibi, hayatı boyunca yozlaşmış, kalıplaşmış geleneklere, sorgulanmayan düzene tepkili ve kuşkulu yaklaşır. Özlu, toplumun oluşum ve gelişiminde de çekirdeğin insan olduğunun farkında olan bir bireycidir. Bu düşüncelerini de samimiyetle

eserlerine ve edebiyatına yansıtmıştır. Tüm hayatı, değişimleri ya da sabit olanları geriye dönerek inceleyen Woolf ise, kendi hayatıyla kesişen durumları da anlatısıyla iç içe geçirir. Orlando’da ifade ettiği “Yazarın ruhunun her sırrının, hayatından yaşadığı her şey, düşüncesinin her türlü niteliği yapıtlarında geniş ölçüde yazılıdır.” (Woolf, 2016, ss.189-90, aktaran Gordon, 2015, s.20). Kendi hayatını eserlerinde farklı biçimlerde ortaya koyar.

Benliğini böldüğünü ve dağıttığını kabul eder. Eserlerinin hayatından nüveler barındırdığını itiraf eder. Günlüklerinde ise, “Düşünüyorum da, acaba benim ... yazdığım bir ... otobiyografi de ben buna kurgu mu diyorum?” (Woolf,1920, s.7, aktaran Gordon, 2015, s. 20). ifadelerinde de kendiyi günlüklerinde bu konu üzerinde hesaplaştığı, insan yaşamının can alıcı anlarının kayıt altına alınmasını sorguladığı görülür. Yapıtların kendisi, yazarların, karakterlerin dünyasını sadece belli bir ölçüde yansıtabilir.

Buradaki kritik noktalar her iki yazarın da yaşamlarını gözden geçirirken, bazı hatıraların anımsanma çabasıyla yeniden şekillendirme aşamalarından geçmesidir. Yazarları kendileri dahi olsalar, anlatılan ve anlatan benlikler artık aynı kişi değildir. Düşüncelerin hızlı takibini ve dışavurumunu psikolojik çerçevede sunabilen bilinç akışı tekniği, zamandaki kırılmaları, sıçramaları ve geçmişin bireydeki izlerini “şimdi” nin gözünden anlatmaya çalışır. Betimlemeler ise sadece sanat için değil, eserde istenilen atmosferi yaratma, pekiştirme gücünü artırma amacıyla işlevsel olarak kullanılırken, yazarın aktarımı ve öznel tecrübelerinin karşılığına bağlı olarak okurda bıraktığı etki değişkenlik gösterir.

Yazar, anıları hatırlama noktasında geçmişe döndüğünde, fikrinde onları tekrar yarattığı, yeniden şekillendirdiği söylenebilir. Bu ifadeler kurguya yaklaşma noktasındaki sorgulanabilir sınırları barındırır. Kendine “şimdiki” halinin gözünden bakan, eski benliğiyle arasına zaman ve mesafe giren birey, olayları algılama ve aktarma noktasında da farklılaşma yaşar. Kendine yabancılaşan birey, kendi dününe, bugününün bakış açısından yaklaşıma çalışarak onu yeniden kurgular, anlamlandırır. İnsanın zihni, belleğin yükünü taşıyarak geçmişi hep yeniden ve farklı olarak yapılandırır. En sonunda gerçekle sürekli hatırlanan an, anılar birbirine benzemez hale gelir. Geçmişin izleri yıllar ve yolculuk boyunca silinmez fakat silikleşir. Hafızada anılar bulanıklaşır ya da hırpalayıcı detaylar kaybolur, bellek tarafından törpülenir.

Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla yayımlanan eserde izi süren ve gerçekleşen yolculuğu anlatır yaşamı, yaşamın sınırlarını ve ölümü irdeler. “Yaşamın ucu” ifadesi, “intihar” kelimesi yerine kullanılmıştır. *Yaşamın Ucuna Yolculuk* eserinde gitme arzusunu içinde bulunduran karakter, kendi içinde cevaplar arar fakat kimi zaman bağlamdan bağımsız hareket eder.

Anlatıcı, bu noktada kendini, “*Her gün yeniden başlayan*” ve “*geçmişini ve başlangıcını anında taşıyan bir kadın*” (Özlu, 2016, s.108). olarak tanımlar. Arkasında bıraktıklarından bir üzüntü hissetmediğini gösterir pişmanlık duymaz. Her yeni gün ve deneyim ona umut ve heyecan verir. Hâlbuki geride kalmak, sabit olmak onun korkulu rüyasıdır. Karakter, kendini gerçekleştirmek için, bağlayıcı ilişki, aile ve toplumdaki kopmak ister. Bu kısıtlayıcı bağımlılıkların karşısında direnmeye başlar. Tezer Özlu’nün ifade ettiği gibi hayatında en önemli yere sahip 3 yazar Kafka, Pavese ve Svevo’dur. Kafka’nın yabancılaşması, Pavese’nin bunalımlı, varoluş üzerine kafa yoran yaşam-ölüm odağı onu birey ve toplum dinamikleri üzerinden, derinden etkilemiştir.

Hiçbir yere tam olarak ait hissedemeyen, kendini kendisiyle özgürleştiren ve yine kendisini yurt edinen yazar, köksüzlüğünü ve bu sayedeki bağımsızlığını eserde de sıklıkla dile getirir. Yol ile olan ilişkisinde de hep yolcu olma halini deneyimliyor olmayı arzu edenin de yine kendisi olduğu anlaşılır. Seyahati araç yerine amaç olarak gördüğü, varmaktan ziyade yolda olmayı önceliklediği fikrine varılabilir. Bilinmeyene götüren, kişiye ilham olan bu kaçışlar yolcuya bağlı anlam kazanır.

Orlando ise, fantastik bir biyografi olarak da ele alınabilir. Roman, 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başına uzanan ve yaşamının bir bölümünü erkek, geri kalanını ise kadın olarak sürdüren karakterin yolculuğunu anlatır. Alışlagelmeyen yeni bir tür ve özgün konuyla Woolf’un dönemin algısına karşı hicivlerini içerir. Woolf’un *Orlando: Bir Biyografi* olarak yayımladığı bu eser, Woolf’un hayatında önemli yere sahip olan, arkadaşı ve bir süre sevgilisi olan Vita Sackville-West’in hayatını konu edinir. Eser de bu kişiye ithaf edilir. Woolf, kendisi gibi aristokrat bir yazar olan Vita’nın hayatındaki yerini, önemini gözler önüne serer. Bu kurgusal biyografide Sackville’ler, “İngiliz tarihinin portrelerini oluşturan” temsilciler olarak aktarılır. *Orlando*’da, West’in hayatı üzerinden kurgusal yaklaşımla bir alegori oluşturulur.

Eserde cinsiyet değiştiren, yüzyıllarca yaşayan ve İngiliz edebiyat tarihinin önemli isimleriyle tanışan şair Orlando’nun otantik ve metaforik yolculuğu, maceraları anlatılır. Eser, cinsel konularda muhafazakâr davranış kalıplarının ve kutsal evlilik kurumunun, hâkim olduğu, iffet savunuculuğu gibi kavramların topluma egemen olduğu ve kadın erkek üzerinden çifte standartların uygulandığı bir atmosferde yazılmıştır. Hicivler, eser başlangıcında sunulan Elizabeth Dönemi’nden Viktorya Dönemi’ne kadar kadının birçok çağda yaşadığı “ikinci cins”

ya da görünmez olma halini, eşitsizliği, var olma çabasını gözler önüne serer. Tüm eser boyunca süren alaycı havayı eserin açılış satırlarında da görmek mümkündür.

Androjenlik terimi öncelikle mitolojide, kadın ve erkek/ eril ve dişil olan arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırarak, cinslere ait olan tüm nitelikleri bütünleştirmeyi ifade eder. Birbirlerinden üstün olmaması gereken bu cinsler arasında da uyum bulunmalıdır. Böylece ideali yaratan, cinsiyet ayrımcılığına karşı farkındalık oluşturan Woolf, bunu da Orlando örneğiyle sunar. Hem erkeksi hem de kadınsı özellikleri bünyesinde barındıran karakter, tek bedende yaşayıp “tam” olmuştur.

Woolf’un konu hakkındaki olumlayışını ve görüşünü de içeren ifadede erdişi kavramı, iki cinsten de daha üstün biçimde çizilir. Orlando üzerinden, cinsiyetleri net çizgilerle ayırmak isteyen kesin ve basmakalıp yapıya karşı, alışlagelmedik bir kavram olarak androjenlik ile eleştiri getirmiştir.

Yolcu yazarlar, hiçbir yerle bağ kurmayarak, her yeri durak haline getirirler. Açmaz içindeki bireyi, “aydın yabancılaşmasını” Özlü, eleştirel tavırları ile aktarır. Yollar, karşılaşılan zorluklar, yolcunun kimliği, ruh hali, keşif amacı ve motivasyonu tıpkı bu modern yolcular (yazarlar) gibi biriciktir. Bu yolculukları adeta kendi benliklerinde, derinliklerinde hissederler ve bunlar bireyin kendini mecbur hissettiği iç sürgünlerdir. Bu arayışı Pavese, *Yaşama Uğraşı* adlı eserinde: “Hayat yaşantı aramak değil, kendimizi aramaktır. Kendi gerçek durumumuzu gördüğümüz zaman bunun yazgımıza uyduğunu anlar, huzura kavuşuruz.” (Pavese, 2022, s.241). ifadesiyle Orlando’nun kendi ruhuna uygun bedene kavuşması, Özlü’nün ise kendisine çizilen roller ve yazgısıyla mücadelesi üzerinden açıklanabilir. Sırasıyla, biri gerçekliği ele alarak, kurmaca barındırmayan bir anlatı olarak, diğeri fantastik bir “sahte biyografi” olarak sunulan *Yaşamın Ucuna Yolculuk ve Orlando* eserleri, sunuluş, dil ve üslup açısından farklılıklar gösterse de, çıkış noktaları, tema ve içerikleri, yazılış sebepleri ve motivasyonları bakımından benzerlikler bulundurlar. *Orlando*’daki neşeli ve kaygısız tonun, düşsel anlatımın aksine *Yaşamın Ucuna Yolculuk*’ta melankoli hâkimdir.

Yavaşlıkta, anda, duruşta kendini ve dünyayı idrak etmeye çalışan Özlü’ye karşın, eylemlerle dolu bir yaşam süren Orlando, hayattan daha hızlı olmaya çalışmaktadır. Dönemler değişir, bazı tabular yıkılır, yerine yenileri inşa edilir. Karakterler özünde aynı kalır, uzaklaşmaya çalışılan, özgürlüğe ket vuran kalabalıklarda büyük değişiklikler gözlemlenmez. Kahramanların kendine

en yakın olduğu an şimdiki zamandır, bu sebeple anlıklaştırma yönteminden, kısa cümlelerden sıkça yararlanır. Parla bu yöntemi, “okurun zamanıyla yazarın zamanının geçen zamana meydan okuyarak bulunduğu ve yazarın ölümsüzlük düşününün gerçeğe dönüştüğü andır” (Parla, 2021 s. 235). olarak açıklar. Böylece yazar ve okur hemhâl olurlar, zamandan bağımsız, dondurulmuş ölümsüz bir an yakalanır. Pavese’nin tesadüfler üzerine sorgulayışını içeren alıntısında yer alan “...rastlantılardan oluşan bir yaşamın yaşam olmadığını düşünüyorum ve kendi kendime gerçekten rastlantılardan sıyrılıp sıyrılmadığımı soruyorum.” cümlesine Özlü, “*Yalnız yolculuklarda sıyrılabilirdim.*” (Özlü, 2016, s.96). sözleriyle karşılık verir.

Cinsiyet rolleri ve kadınlığa yönelik zorlu ithamlar, sınırlar, gündelik hayata dair pratikleri dahi kuşatır. Ataerkil toplum düzenlerinde yasaklar, yaşama ve yaratma arzusuna ket vurur. Eserlerde kendilerini ve dünyayı keşfeden karakterler, toplumun dayattıklarından uzaklaştıkça, beden algılarının da normalleştiği ve cinsler arası farkın ve mesafenin de azaldığı görülür. Aslında cinsiyetler arasındaki olumsuz ayrımcılıkların akılda olduğu, gerçeklik yansıtmayan, körinançlı bu düşüncelerin de toplumda da yanlış ve yanıltıcı algılara sebebiyet verdiği görülür. Böylece söz konusu eserlerde insanı önceleyen, hümanist yazarların aynı duyguyu okurlarına da yansıtmaya çalıştıkları izlenebilir.

Yaşamın Ucuna Yolculuk’ta, Pavese’nin, “*Yaşam özlemini doyuracak bir olgu mümkün mü?*” sorusundaki ve kendine verdiği “*Doyum içinde ayrılacağımı sandığım bu yaşamdan, zaman zaman anlıyorsun ki, hiç de doyumla ayrılmayacaksın. Hiç yaşanmamış gibi. Doymak mümkün mü.*” (Özlü, 2016, s.12). yanıtındaki hüznü ton, *Orlando*’da yerini daha çok imkânlarla gebe, yarından umut dolu söylemlere ve yaklaşımlara bırakır. İnsanların yalnızlığının zamansızlığını, geçmişin yerini şimdiki yaşama bırakacağına ve yaşamın geçiciliğine, her yalnızlığın birbirine benzerliğine dair vurgular yer alır.

Dünyanın renkleri, olanakları önlerine serildikçe kahramanların yaşama arzusu ve coşkusu çoğalır. *Orlando*’da ile ortaklık sergileyen Özlü’de de hayata dair ümit dolu bir yaklaşım görülür. Hayatın olanaklarla dolu olduğunu, kadın ve erkeğin birbirleri için, hayatın da insan için olduğunu ifade eder. Hayatla bütünleşme, ona içkin olma isteği içinde coşkulu *Orlando*’ya benzer bir tutum ve söylem görülür. “*...Her davranışında gene kendini yaşıyorsun, bir yolculuğa çıkmak için de bu nedenle karar veremiyorsun. Nasılsa her gittiğin yerde kendinsin.*” ve ardından “*Artık gitmeyeceğim. Nereden geldiğim sorusunu yanıtlamak istemiyorum. Hiçbir yerden gelmiyorum. Kendimden başka.*” (Özlü, 2016, s.27). cümleleri peş peşe sarf edilir. Kendiyle baş başa kalacağı, her yerde “kendi” olduğunu, ifade eder. Seyahatlerin hepsi kişilerin kendilerine doğru, kendilerini tanımak, anlamak, köklerini keşfetmek ve yine “ben” lerine

dönmek için yapılan yolculuklardır. Toplumun beklentisi ve kurallarıyla uyuşmayan Özlü de çözümü yurttan ayrılmakta bulur. *Orlando*'da görüldüğü gibi, benzer bir şekilde farklı kentlere ve çevrelere gider. Mekândan bağımsız, kişinin nerede olduğunun ve nereye gittiğinin değil, tüm değişkenlere rağmen önemli olanın, kişinin benliği olduğu vurgulanır. Buna paralel olarak satırlarda Özlü:

“...Nereye gitmek istiyorum ki. Nereye gidebilirim ki. Sürekli gitmek istemek de, bir yerde, hiçbir yerde olmak istemek değil mi. Olabileceğim bir yer kaldı mı? Hiçbir yerdeyim.” (s.53) ifadeleriyle bu boşluk ve içsel yolculuğunun kendindeki tezahürünü yansıtır.

Her iki eserde de erkeklerin oluşturduğu ve düzenlediği edebiyat sahasında kendi seslerini bulmak için çabalarlar. Değişimi ise dili kullanarak yarattıkları farkındalıkla, edebiyatla sağlarlar. Sonuç olarak toplumun aynası olarak kabul gören kültürü de insan oluşturur. İnsanı ikileme bırakan, insanın kendi eliyle oluşturduğu, inşa ettiği değerlerin esiri olması ve yine onlar tarafından yargılanmasıdır. Sisteme dışarıdan bakabilme, nesnel olabilme yetisini kazandıklarında kadınlar, eleştirel tavırlarını pratiğe dökebilmişlerdir. Her iki eser de kadına yönelik ayrımcılığa ve baskıya ironik bir eleştirel cevap niteliği taşır.

En başta erkekler için kullanılan bu söyleme, toplum dinamikleri içinde kendini gösteren, bu eylemi gerçekleştiren kadınlar için de *flâneuse* (*flanöz*) ifadesi eklenir.

“Flanör kelimesinin dişil hali olan flanöz ve flanözlüğü tartışmaya açmak, kadınlara kent yaşamında açık olan alanları, onların tecrübelerini ve var oluş mücadelelerini de tartışmaya açmakla aynı anlama gelmektedir.” (Şenel, 2019, s.240).

Ev kavramı, güvenli ve huzurlu olmaktan ziyade, baskılarla dolu hale geldikçe yuvayı çağrıştırmaktan uzaklaşır. Kavrama bakış ve onu yorumlayış da değişiklik göstermeye başlar. *Orlando* ve Özlü de, kadınlara ayrılan iç mekânlar ve ev yerine, daha çok erkeklere atanan dış mekânlarda ve açık alanlarda betimlenerek adeta kendilerine verilen alanlara meydan okumuşlardır. Yoğunluk, kalabalık ve hızla değişen, dönüşen yaşamda bulunmak flanör için daha uygun bir kavram olarak görülmüştür. Flanörler; kalabalıktan sıyrılan, dış dünyayı gözlemlerken iç dünyasına yönelen, kargaşa ve telaşın içinde yavaşlayıp çevresine karşı farkındalıkla yaklaşabilmek, gözlemlerle ilham dolu yürüyüşlerini sürdüren tiplerdir. Sosyo-kültürel bir tip olarak yaşantıyı bütünüyle algılayan bu gezginler acele etmeden, adımlarını sürdürürler.

Flanörler, kültürü, benliği ve kentin ruhunu tüm hassaslığı ve gözlem gücüyle kavrarlar. Aynı zamanda yazar da olabilen flanörler, yolculukları esnasındaki modern toplumun, yaşantının ipuçlarını okurlarla paylaşmış olurlar. Benzer şekilde Özlü'nün de farklı şehirleri gezmekten, keşfetmekten hatta farklı ülkelerde yaşamaktan hoşlandığı bilinen bir gerçektir.

Modern yaşamda kalabalıkların arasında toplum karşısında kendini duyumsamaya çalışan birey, egemen söylemlere ve kanon belirleyici tutum ve kurallara rağmen yerini belirleyip, özgürlüğünü korumak için çabalar. Tek başına süren bu münzevi yürüyüşlerle tefekkür halinde olan kahramanlar, yaratma ve yazma eylemleri için ilham bulurlar.

Orlando ve Yaşamın Ucuna Yolculuk'ta anlatıcılar, deneyimlerini ve keşiflerini, kişisel gerçekliklerini yansıtarak aktarırlar. Eylemden çok his, çevrenin bireyde bıraktığı izlenim önemli hale gelir. Eleştirmeye, etken olmaya başlayan kadınların kendilerine güvenlerinin baskın yapılarca azaltılmaya çalışıldığı görülür. Kadınlar, aşağılanmaya, kıyaslanmaya, ayıplanmaya ve zaman zaman etiketler ve hakaretlerle yalnızlaştırılmaya, duygusal istismara maruz kalmışlardır. Böylelikle kadınların ehlileştirilerek kontrol altına alınmaya çalışıldıkları görülür. Woolf ve Özlü, aynı ruhsal rahatsızlıktan, manik-depresif hastalığından muzdariptirler.

Hastalık seyrince zaman zaman inzivaya çekilmişlerdir. Kalabalıktan nispeten uzak, ruh dünyaları seyahatler ve yolculuklarla dolu eserler kaleme almıştır.

Her iki yazar da söz konusu rahatsızlık dolayısıyla yazma eylemini ve edebiyatı kendilerini ifade etmek için kullanmışlardır. Kısır döngü içerisinde hem yazarak iyileşmiş, hem de yazdıkça karamsarlığa düşmüşlerdir. Kendilerini yazdıkça daha iyi tanımış fakat bir yandan da depresifliklerini fazla düşünerek, hissederek artırmışlardır. Tezer Özlü, yazarlığın, sürekli yazma eyleminin neredeyse bir hastalık olduğunu, dayanamayacak gibi olduğunda ise kendi var oluşuyla hesaplaşmak için yazdığını ifade eder.

Delilik ya da akli başındalık kavramlarının muğlak ve değişken oldukları söylenebilir. Woolf da, Özlü de sınıflandırıcı olan bu kavramlara karşı çıkarlar. Biyografileri incelenirken ikisinin de erken yaşlarda edebiyatla ilgilendiği, var oluşla ilgili fikirlere aşına oldukları görülür. Yüksek derecede empati kurabilme yetisine sahip bu kadınlar sadece bireysel olarak yazmamışlardır. Çevrede yaşananlara, topluma, dünyaya kayıtsız kalamayan tavırları ve mücadeleci yapıları ortaklık gösterir. Haksızlıklara meydan okurlar ve direnirler. Başkalarının

ve dünyanın acısını duyabilen, kurgularında da bunu yansıtabilen duyarlı ve depresyona meyilli yazarlar olarak, günlük yaşantıları, olay ve durumları içselleştirirler.

Her iki yazar da hislerini ve deneyimlerini açıkça kaleme alırlar. Sancılı ruh dünyalarını, kendi içlerindeki çatışma ve mücadeleyi de hem hayatları hem yarattıkları kurgular aracılığıyla açıklarlar:

“Normal koşullarda yalnız ve güzel bir genç kadın başka bir şey düşünmezdi; kadının yapısı tamamen o temel taşının üzerine oturtulmuştur; namus kadının mücevheridir, merkezidir, onu korumak için deli olur, elinden alınırsa ölür.” (Woolf, 2016, s.122).

ifadelerinde toplumun beklentilerindeki çelişkiler de abartılı bir dille eleştirilir. Burada kullanılan deli olma ifadesi aslında toplum gözünde “normal” konumdan çıkmayı ifade eder.

Toplumda birçok kadının, erkekler tarafından belirlenmiş, içselleştirilmiş ve gerçeklikten uzak güzellik tanımlarına göre benliklerini maskeledikleri görülür. Bu durum maruz kaldıkları biçimlendirilmeyi, kabul görme isteklerini ve nesneleşme serüvenlerini de gösterir. Belli bir disiplinle kadın bedenini ölçütlerle standart hale getirme çabası vardır. Bu durum düşünce biçimlerine, güzelliğe dair algılara yönelik olumsuz bir pekiştirme ve dayatma olarak topluma yansır. Tüm bu beklentileri de meşrulaştırma isteği birçok dönemde görülür. Kendini ve vücudunu keşfetmeye başlayan birey, uygarlığın baskısıyla yasaklar ile karşılaşır. Toplumun sansürü ve bireyin otosansürleriyle keşiflerini sürdürmeye çabalarken de mahcubiyet hisseder.

Kadınların kendi bedenleri ve cinsellikleri üzerine yorum yapma hakkı bulunmazken erkeklerin kadınların bedeni ve cinselliği üzerindeki denetim gücü sorunsal haline dönüşür.

Bu duruma kadınlarca tepki gösterilmesi kaçınılmazdır. Bedenleri de kalıplara sokulmaya çalışılınca, dış dünya tarafından müdahale edilebilen bir unsur haline gelirler ve çözümü iç dünyalarını şekillendirmekte bulurlar. Şık ev ve mekân hapislerinde ruhu, bedeni ve fikri de esir olan kadın, hapsedildiği kafesten çıkabilmek için yine aciz bırakılır. Giyilen kıyafetler, seçilen sembollerin beden üzerinden temsil edilişi yüzyıllar boyunca süregelen, statü, saygınlık gibi değerlere sahipliği yansıtan öğelerdir. Eserlerde ise dış görünüşün taklide ve sahteliğe dayanan kısımları eleştirilerek aslında, iç dünyanın dışı uyumlanması tartışılmıştır. Bulunulan mekânın fiziksel özelliklerinin biçimi, konumu dahi bireylerin psikolojileri üzerinde birtakım etkilere sebebiyet verir.

Roman karakterlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen coğrafya ve dönem özellikleri, kimliğin oluşumunda ve gelişmesinde kilit roledir. Bireyin yaşadığı, bulunduğu an

ve hayatını sürdürdüğü coğrafya, mekâna dikkatli bakıldığında, insanın çevreyle olan ilişkisini yansıtır.

Murat Belge, bir anlatıyı yolculuğa benzetişini şöyle açıklar:

“Bir anlatı, zaman ya da mekân içinde, ama çoğunlukla ikisinin içinde, bir yolculuğa benzer. Anlatının başladığı noktadan bittiği noktaya geldiğimizde bir yerden bir yere varmış oluruz. Bu süreç içinde, bir şeyler de değişir. Genellikle fiziksel değişim, bir şekilde içselleşir.” (Belge, 1993, s.63).

Yolculuk süresince görülen mekânlar ve bunların yolcu üzerinde bıraktığı izlenimler bir sonraki yolculuğun güzergâhını da belirler. Zaman ise yolculuğun süresine bağlıdır ve bu sürenin hissettirdiği algı da görecelidir. Özlü, ‘Yaşamın Ucuna’ doğru tasvir ettiği bu yolculukta bir döngüden ziyade uçsuz veya belirsiz de olsa bir sonu kasteder. Woolf ise düşsel zamanı anlatırken hızlandırır. Buna karşın Özlü, yazarken yaşanan zamanı adeta durdurur ve yavaşlatır. Kronolojik bir aktarma ve detaylı fiziksel tasvirler ile Woolf, düşüncelerin bağımsız ve parçalı aktarıldığı, düşünsel ve psikolojik tasvirlerle ağırlık vermesi bakımından Özlü’nün eseriyle ayırır. Karakterin iç dünyası doğrusal bir zaman ile aktarılmaz.

Orlando, zamanlar ötesinde, coğrafyalar ve cinsiyetler arasında yolculuk yapmaktadır. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*’ta ise yurdundan uzak, daha önce bilmediği kentlerde kendini sınırlayan bir kahraman vardır. Orlando’nun, iki cinsiyeti bir bedene sığdırdığı mekân ve yolculuğunun dönüştürücü durağı İstanbul’dur. Özlü’nün ise düşünsel dönüşümünün başladığı mekân İstanbul’dur. İstanbul, Tezer Özlü’nün uzun süre yaşadığı, Batılı eğitim anlayışıyla Avrupa ile iletişiminin kuvvetlendiği, gitme eylemini pekiştiren, yolculuğu çağrıştıran, hem durak hem yuvadır.

SONUÇ

Tezer Özlü’nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ve Virginia Woolf’un *Orlando* adlı eserleri “kadın ve yolculuk” izlekleri odağında incelenmiş, feminist kuram çerçevesinde mukayese edilmiştir. Eserler, farklı coğrafyalar ve toplumlarda yazılmalarına rağmen konularının evrenselliği açısından ortaklık sergilerler, motivasyonları ve tema noktasında da birçok benzerlik gösterirler. Sunuluş, dil ve üslup açısından ise farklılıklar bulundurlar.

20. yüzyılda Türk ve İngiliz edebiyatlarında verilen bu eserlerde modernizmin karamsarlık, kuşkuculuk gibi olumsuz etkileri kahramanlar üzerinden görülmektedir. İncelemeye konu olan eserlerde, kendileri ve dış dünya ile sağlıklı iletişim kurabilen, empati becerisi yüksek, yolculuklarının başından sonuna kadar dönüşüm geçiren karakterler anlatılmıştır.

İnsanı merkez alan yol ve yolculuk kavramları doğum, yaşam, ölüm, kaçış gibi birçok metaforu içinde bulundurur. Gerçek ve mecazi olarak birçok anlama gelen yol ve yolculuk motifi eserlerde simgesel olarak da kullanılır. Yolculuk fiziksel olarak, bir yerden başka bir yere seyahat etme eylemidir. Bir keşif süreci olarak ele alınırsa yolculuk, yeni yer ve kültürler deneyimlemeyi sağlar ve insanın bulunduğu çevreye, doğaya dair farkındalığı artır. Kahramanların yalnız başına yaptığı bu keşifler ve arayışlar, kendisiyle olan ilişkisini güçlendirmeye yardımcı olur, zorlu bir süreç ve deneyim sayesinde bireyin olgunlaşmasını da sağlar.

Söz konusu eserlerde süren arayış ve farkındalık yolculuğunda kahramanlar, kültür ile bütünleşmiş kimliklerini sorgulayabildikleri, farkındalıklarının ve muhakeme yetilerinin güçlendiği, bakış açılarının genişlediği ve çeşitlendiği bir döneme girerler. Özlü ve Woolf'un öz yaşam öykülerinden, onların yolculuklarından da izler taşıyan eserler, yazarlar başta olmak üzere kadının arayış ve kendini keşfetme yolculukları noktasında okurlara ilham olurlar. Yazarlar, öz yaşam öykülerinden yararlanarak, benlik anlatılarını kurgusallıkla birleştirmişlerdir. *Orlando*, fantastik biyografi olarak tasarlanır ve eserin odağında bulunan Vita Sackville West'e ithaf edilir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta ise Özlü anlatılarını, Pavese'den alıntılar eşliğinde sürdürür ve onun ve intiharını sorgular. Bu esnada her iki yazar da kendilerini arayışlarını gerçekleştirirler. Yer yer yol defteri gibi okunabilen eserlerde, kurguyla paralel olarak birçok anın kaydedildiği de görülür.

Her iki eserde de kadına yüklenen toplum normlarından, dayatılan rollerden bahsedilir. Farklı coğrafyalar ve birbirine teğet yıllarda (Özlü, Woolf'un ölümünden bir yıl sonra doğmuştur) benzer süreçlerden geçen, zorluklar yaşayan yazarlar; yabancılaşma, varoluş, delilik ve ölümle ilgili olgularda ortaklıklar sergilerler. *Orlando*, Woolf'tan parçalar taşır ve aşık olduğu West'i anlatır, eser ona adanır. Yine aynı şekilde *Yaşamın Ucuna Yolculuk* eserinde de ilk sayfada yer alan dipnotta "Metinde yer alan tüm italiklerin CESARE PAVESE'den alıntılar olduğu" ifade edilir. Birçok alıntı ise yazarın hayatını, eser ve yaklaşımları anlamlandırmak için ipucu niteliğindedir. Özlü'nün eserlerinde bu durumun dile getirilişi daha somut ve nettir. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta Özlü doğrudan anlatıcı yazardır. Eserlerde metinlerarasılık ve geriye dönüş teknikleri ile içerik zenginleşmiştir. Zamanla ilgili kıyas yapmaya, karakterlerin geçmiş ve şimdiki zamanlarının arasında bağ kurulmasına ve referanslarla desteklenmesine olanak sağlanmıştır.

Woolf, kavramı değişmez ve tutucu cinsiyet rollerine özgürleştirici bir alternatif olarak sunmayı amaçlamıştır. Kahramanın vücudu değişime uğramasına rağmen, fantastik dönüşümün

yadırganmadığı görülür. Eser farklı cinsiyetlerde, bedenlerle ve dönemlerde, toplumun dayattığı cinsiyet kategorilerine, konulmuş kesin kurallara karşı adeta tepki olarak sunulmuştur. Birbirinden farklı dönem ve coğrafyalarda verilen edebi eserlerin, buldukları toplumların şartlarına bağlı, tematik ve yapısal olarak irdelenmesi gerekir. İki eserde de, ortak motif olarak kadın ve yolculuktan, kaçış izleğinden yararlanılır. Özgürlük arayışının, keşfetme arzusunun baskın olduğu bu eserlerde otobiyografik izler de görülmektedir. Farklılık olarak ise *Orlando*'da, 400 yıl yaşayan, hiç değişmeyen, yaşlanmayan ama olgunlaşan bir karakterin fantastik öğelerle yolculuğu mizah ve ironi ile aktarılır. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta ise sadece on beş güne sığdırılan, psikolojik açıdan derinleşen, anlatıcı yazarın düşünce ve duygularının detaylı biçimde aktarıldığı yoğun bir anlatı görülür.

Yapısal olarak on bölümden oluşan *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta, dördüncü bölüm hariç ve çoğunluğu ilk bölümde olmak üzere, her bölümde Pavese'den alıntılar bulunmaktadır. Bu alıntılar sayesinde okur, Pavese'in Özlü'nün hayatındaki yol göstericiliğini ve etkilerini görebilir. Orlando ise altı bölümden oluşan kurgusal bir biyografi olarak, Woolf'un ve Vita Sackville-West'in hayatlarından, yola çıkmış ve her iki kişilikten de parçalarla oluşturulmuştur. Bu anlatıda, kurgu, gerçeklikten koparılır. Mizah ve eleştiriler üzerinden eser, keyifli bir serüven haline getirilir.

Söz konusu yolcu yazarlar, hiçbir yerle bağ kurmayarak, her yeri durak haline getirirler. Kendini bulunduğu yere ait hissedemeyen, hep başka yerlere gitmek isteyen kahramanlar ve yazarlar, kendi hayatları boyunca da farklı ülkeler deneyimlemişlerdir. Çıktıkları her yolculuk da bir yere varmak ya da bir şeylerden kaçma dürtüsüyle olmuştur. Eser sonlarında ise kendi yurtlarına farklı perspektiflerle bakarak, dönüştürerek geldikleri yerlere geri dönerler. Aidiyet besleyemeyen ve yabancılaşma ile sınıanan yazarlar ve yarattıkları kahramanlar, dışsallaştırma ile edebiyat vasıtasıyla da bu manevi kaçışı sürdürürler. Kendini tanımak için yaptıkları bu yolculuklarda, yazarların da konforu ve gözetimi reddederek yalnızlaştıkları, toplumla maddi bağlarının zayıfladığı görülür. Dış dünyayla uzlaşma çabaları sonuç vermeyince yazarlar, kendilerini gizleyerek kendilerinden çok daha farklı karakterleri metinlerinde yaşatırlar ya da hayallerini kurgusal olana taşıyarak yaşanmamışlıklarını, duygularını eserler aracılığıyla haykırırlar. Bu durumlarda da eserlerde imge ve metaforların sayısının arttığı ve çeşitlendiği gözlemlenir.

Yürümeyi, yola çıkmayı, seyahat etme tutkularını ilhamları haline getiren yazarlar, bu sayede kalabalıklardan teğet geçip sıyrılarak kendi iç dünyalarına, düşüncelere dalarlar. Özlü ve Woolf, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ve *Orlando* eserlerinde yol, yolculuk gibi ortak izlekleri

ele alırken odaklarına “gıtme” arzusu taşıyan kadın motifini yerleştirirler. Şair ve yazarlar da kendi yaratım süreçlerini yol, kendilerini ise yolcu olarak görebilirler. Bu sebeple *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ve *Orlando*’da kahramanların yolculuk teması işlenirken, eserlerin yaratım ve yazılma süreçleri de bir başka yolculuğu anlatır. Böylece yazarlar kurguya, kahramanlarına kendilerinden ve serüvenlerinden izler katarlar. Yolculuktan hoşlanan, gittiği yerlerin dokusunu, kültürünü, insanını gözlemleyen gezgin yazarlar da şehrin tarihini, zaman ve mekânın etkisini anılaşırma yönteminden de yararlanarak canlı tasvirlerle eserlerine aktarırlar.

Eserlerde kahramanlar, toplumsal dayatmaların sonucunda kendilerine yüklenen sorumluluk ve aidiyetlerden, belirlenen kalıp ve kimliklerden kaçınmak isteyerek bireyselleşmeye hızla devam ederler. Özlü ve Woolf, kadına dair olanı, kendi tecrübelerini tüm şeffaflığıyla cesurca anlatmaları yönünden de ortaklık sergilerler. Toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle sıklıkla baskılan kimliklerde, benzer maruz kalışlar ve mağduriyetler gözlemlenir. Kendi istekleri ile toplumun beklentilerinin uyuşmadığını fark eden yazarlar huzursuzlanırlar. Yaşadığı Viktorya Dönemi’ni Woolf, daha alegorik biçimde, dolaylı olarak aktarır. Özlü ise, eleştirilerini doğrudan düşünce akışlarıyla açıklar.

Kadın karakterler üzerinden, aynı dönemde ama farklı toplumlardaki aile ve evlilik, cinsellik ve özgürlük açısından değişemeyen değer yargıları irdelenir. Ataerkil toplum düzeninde kişinin yaşamının büyük ölçüde doğduğu cinsiyetle belirlenmesi fikrine yazarlar tarafından kahramanlar aracılığıyla da karşı çıkılır. Bugün içinde yaşanılan dünya düşünüldüğünde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine tartışılan konuların hala geçerli olduğu inkâr edilemez. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*’ta ise çevrenin beklentilerine uyma, toplumun isteklerini karşılama adına anlatıcının kendini soktuğu kalıplar ve bunlara isyan aktarılmıştır. Kahramanlar, olduklarından farklı davranmak zorunda kaldıkları, gerçeklikle bağlarını yitirdikleri ve kimliklerini bastırdıkları için ruhsal bunalımlara sürüklenirler.

Kendilerine ve hemcinslerine karşı algıyı ve tutumu eleştiren her iki yazar da kadına yönelik tavrın düzenlenmesini, daha eşit ve adil bir dünya beklentisi içinde olduklarını eserler aracılığıyla dile getirirler. Yazarlar, yolculuklarında farklı medeniyetlere temas eden, birbirini daima derinden besleyen ikiliklerin arasındaki sonsuz yolculuğu da şiirsel üslup, duyarlı bir dil ile eserlerde işlemişlerdir. Her iki eserde de kahramanlar doğdukları, yaşadıkları mekânlardan uzaklaşarak olgunlaşma yolculuklarını sürdürmüşlerdir. Kendilerini yurtlarından ötede, başka köklerde ve şehirlerde aramışlardır, yolculuklarını zamanla yarışarak ya da zamana karışarak aktarmışlardır.

Yazarların ve kahramanlarının seyahat etme, yeni yerler keşfetme, güçlü gitme arzularında ortaklıklar tespit edilmiştir. Bu gözlemci şahitler, ölüm ve yaşamı bir arada ele alan yoğun duygular beslerler ve farkındalıkları yüksek modernistler olarak yaşama doyma istekleri dikkat çeker. Eserde kahramanlar da yolculuklarını daha derinden anlama gayreti içinde hayatı yavaşlayarak duyumsarlar ve kendi düşüncelerinin hızını takip ederler. Kendilerini kısıtlayan oluşumlardan kaçınan, gitme, yürümeyi hayat felsefesi haline getiren, flanöz olarak değerlendirilebilecek bu özgür ruhlu seyyahlar, tek bir yere bağlı ya da bağımlı kalmaktan kaçınırlar. Kendi düşünsel sınırlarını attıkları ilk adımla ve bunu sürdürüşleriyle başaran cesur kadınlar, sığınak gibi algıladıkları konfor alanları olan evlerden keşfe, kendileriyle yüzleşmeye doğru yola çıkarlar. İçine sıkıştıkları bedenler, zihin ya da toplumdaki bunalan kadın yazarlar da yeni yollar inşa ederek, kendi içsel ve düşsel yolculuklarını eserlerinde sürdürürler. Eserlerin sonunda mutlak bir son bulunmaz. Esas meselenin bir yere varmak olmadığı, yolculuklar bittiğinde ve eser sonlandığında bile arayışlarının henüz nihayete ermediği ve bir yerlerde hep devam ettiği hissedilir.

Preprint

KAYNAKÇA VE NOTLAR

- Ankay, N. (2009). “Tezer Özlü’nün Eserlerinde Otobiyografik Anlatım”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 4/8.
- Aytaç, G. (2019). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 2. Baskı, Ankara: Doğu- Batı Yayınları.
- Benjamin, W. (2023). *Pasajlar*, (Çev. A. Cemal), 19. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”*. (Çev. K. Ay) İstanbul: Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Butler, J. (2018). *Cinsiyet Belası*, (Çev. B. Ertür), 6. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çayırcıoğlu, D. (2022). *Kadınca Bilmeyişlerin Sonu 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2020). *Feminist Teori*. (Çev. A. Bora, M. A. Gevrek Ve F. Sayılan). 13. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2019). *Modernite Ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik Ve Toplum*, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- Gordon, L. (2015). *Virginia Woolf: Bir Yazarın Yaşamı* (Çev. S. Sertabiboğlu), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gümüş, S. (2010). *Modernizm Ve Postmodernizm Edebiyatın Dünü Ve Yarını*, Can Yayınları, İstanbul.
- Köse, H. (2012). “Sanal Gezginin “Ego Sörfü”: Ekran-Gezerlik, İnternette Gezinmek Ya Da Yolculuk Üzerine Düşünceler”, *Ayrıntı Dergisi*, Sayı 664, İstanbul. S.137-160.
- Kurt, M. (2020). *Anlama Arzusu- Modern Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar*, Ankara: Çolpan Kitap.
- Özlü, T. (2016). *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, 27. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2017). *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, 31. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2017). *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin*, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Parla, J. (2021). *Don Kişot’tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pavese, C. (2022). *Yaşama Uğraşı- Günlükler (1935-1950)*, (Çev. C. Çapan), 17. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Sert, G. (1993). “Kadın Edebiyatı Kavramı Üzerine”, *Gündoğan Edebiyat*, Sayı 7, S.119–125

- Şenel, B. (2019), “*Flanöz: Őehri Adımlayan Kadınlar Ve Yürümenin Dönüştürücülüğü Üzerine*”, *Moment Journal*, 6(1), 238-247.
- Şengül, Mehmet. (2016). *Kadın Edebiyatı: Bir Varoluş Mücadelesi*. *The Journal Of Academic Social Science Studies*. 3. 203-203. 10.9761/Jasss3396.
- Showalter, E. (1977). *A Literature Of Their Own*, Princeton University Press, 11-20.
- Sümeýra, C. (2017). *Seyahat Ve Edebiyat*, İstanbul: Őule Yayınları.
- Yavuz, H. (2015). “Mutti İle Hayalet”, Tezer Özlü’ye Armağan, (Haz. S. Duru), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2022). *Kadın Haklarının Gerekeğlendirilmesi*, (Çev. B. Őahinli). İstanbul: Can Yayınları.
- Woolf, V. (2016). *Orlando*, (Çev. İ. Özdemir) 3. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- “Yol” *Tdk Türkçe Sözlük*. (2024). Erişim Tarihi 02.05.2024.
- “Yolculuk” *Tdk Türkçe Sözlük*. (2024). Erişim Tarihi 02.05.2024.

Preprint